

Izabela Symonowicz-Jabłońska
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Rozważania wokół książki jubileuszowej Profesora Józefa Pólturzyckiego

Deliberations about the anniversary book
of Professor Józef Pólturzycki

Streszczenie. Artykuł przedstawia rozważania dotyczące książki jubileuszowej dla Profesora Józefa Pólturzyckiego. Autorka tekstu ukazuje wagę doceniania i odkrywania na nowo autorytetów w dzisiejszym świecie, których działania naukowo-dydaktyczne będą realizowane w świetle *Pampaedii*.

Słowa kluczowe: Komeński, edukacja, dydaktyka, tożsamość.

Abstract: The article presents considerations regarding *Pampaedia* created 400 years ago by John Amos Comenius and implemented today on the basis of pedagogy and Polish theory of teaching by Professor Joseph Pólturzycki. The author of the text shows the importance of valuing and reinvention of authorities in today's world whose educational and scientific research will be carried out in the light of *Pampaedia*.

Keywords: Comenius, education, theory of teaching, identity.

Przygotowując się do rozważań wokół książki jubileuszowej Profesora Józefa Pólturzyckiego, przyszła mi na myśl analogia do dzieła Jana Amosa Komeńskiego *Pampaedia*. Jak czytamy we wstępie Bogdana Suchodolskiego: „[*Pampaedia*] Jest to rozległy program demokratycznego wychowania wszystkich ludzi przez głębokie i wszechstronne wykształcenie; ale zarazem jest to wielki program filozoficznej odnowy” (Suchodolski, 1973, s. VIII). Już czterysta lat temu zostały napisane książki o „narzędziach i metodach” (Komeński, 1956) powszechnej pracy nad zdolnościami i „nauką ładu w pracach wyko-

nywanych w ciągu całego życia, ażeby umysł ludzki, przyjemnie się trudząc we wszystkich przeżywanych latach, mógł się stać ogrodem rozkoszy” (Komeński, 1973, s. 3).

Tak, jak Jan Amos Komeński czterysta lat temu, tak dziś Profesor Józef Pólturzycki nie godzi się na obojętność środowiska pedagogicznego wobec rozwoju myśli dydaktycznej, o której pisze w swojej książce *Niepokój o dydaktykę* (2014). W kolejnej pracy Józefa Pólturzyckiego – *Dydaktyka dla nauczycieli* (1999) – możemy wyczytać wielką troskę o dydaktykę jako naukę i kształcenie na różnych etapach edukacji w kraju oraz dorobek wielkich polskich dydaktyków: Bogdana Nawroczyński, Kazimierza Sośnickiego czy Wincentego Okonia.

Zauważamy, że niepokój o edukację nie jest wcale domeną współczesnych. Obecni edukatorzy – pędząc – gubią jeszcze bardziej sens znaczeń swoich idei niż ich poprzednicy. To właśnie Komeński pisał: „Na wszystko jest czas właściwy [...] grzeszą tu mniej rozważni, którzy pragną przedwcześnie wychować sobie swoich doktorów lub filozofów, i jeśli ich nadmiernie popędzają, to albo doprowadzą ich do wyczerpania, albo do obłądzenia” (Komeński, 1973, s. 125). Jedną z osób współczesnej humanistyki jest Józef Pólturzycki, który wykazał się doskonałym wycuciem czasu i miejsca, a przede wszystkim wycuciem ludzi, swoich uczniów, współpracowników, przyjaciół. Dowodem na to jest między innymi 26 tom „Studiów Dydaktycznych” wydany przez Wydział Pedagogiczny Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica w Płocku 2014 roku, a także księga jubileuszowa Józefa Pólturzyckiego.

Praca ta ukazuje, że Jubilatowi udało się przez swoich uczniów, współpracowników, przyjaciół kontynuować ideę *Pampaedii* Komeńskiego, poszukując odpowiedzi na pytanie: „w jaki sposób [...] należy przygotować szkoły, książki i uczonych, odpowiednie dla każdego wieku człowieka, tak aby wszystko stało się wszechoświecające (*pampaedica*) i przyniosło w wyniku wszechstronne wykształcenie wszystkich ludzi” (Komeński, 1973, s. 9, 139).

Część pierwsza książki zatytułowana *Jubileusz Profesora Józefa Pólturzyckiego*, rozpoczyna się od autobiografii Profesora. Autor ukazuje ze znany dla siebie dystansem swój dorobek naukowy i zawodowy, mocno akcentując niezgodę na to, by Jego „naukowy dorobek tworzył zamkniętą całość”. Sam o sobie mówi: „Mam jeszcze w planie kilka zagadnień, które warto przygotować i przedstawiać w dobie reformy edukacyjnej i rozwijania idei edukacji ustawicznej” („*Studia Dydaktyczne*” (SD), s. 20).

Dwa kolejne opracowania przygotowane przez Renatę Góralską stanowią zarówno kompletną listę wypromowanych doktorów – 33 doktoraty do roku 2014, jak i wykaz publikacji Profesora Józefa Pólturzyckiego.

Artykuł *Profesor Józef Półturzycki – w kręgu myśli i czynów* napisany przez Ewę Skibińską, Krzysztofa Pierścieniaka, Ewę Dębską, Krystynę Pleśkot-Makulską, Annę Marianowską, Monikę Gromadzką – współpracowników Profesora z Uniwersytetu Warszawskiego – pokazuje bogactwo, wielokierunkowość i wartość naukową jego dorobku.

Część pt. *W poszukiwaniu źródeł edukacji (dorosłych)* otwiera artykuł Zofii Matulki pt. *Antropologiczne podstawy edukacji dorosłych*, w którym autorka ukazuje dwa podstawowe ograniczenia człowieka względem edukacji (poznawania świata). „Życie każdego człowieka jest ograniczone zawsze dwiema datami. Dany mu do dyspozycji czas powinien być wykorzystany rozumnie, nie zmarnowany na działania uniemożliwiające człowiekowi osiągnięcie przewidzianej, możliwej dla niego pełni rozwoju, zarówno w dziedzinie intelektualnej, jak i emocjonalno-wolitywnej – duchowej” (SD, s.74).

Tadeusz Aleksander w artykule *Rozwój dydaktyki dorosłych jako dyscypliny naukowej* oddaje się refleksji nad kształceniem ludzi w wieku poszkolnym w Polsce na przestrzeni wieków. Rozpoczynając swoje rozważania od Konrada Pruszyńskiego, przez Adolfa Dygasińskiego, Helenę Orszę, Helenę Radlińską, Irenę Drozdowicz-Jurgielewiczową, Marię Borowiecką, Franciszka Urbańczyka, zamykając tekst na osobie Józefa Półturzyckiego, ukazuje dydaktykę jako dynamicznie rozwijającą się dyscyplinę naukową.

W *Kwestiach konstruowania tożsamości z perspektywy dydaktyki dorosłych* autorstwa Alicji Kargulowej i Józefa Kargula czytamy: „ważne miejsce zajmują m.in. kształcenie ustawiczne, biograficzne uczenie się, umiejętność uczestnictwa w dialogu, samokształcenie” (SD, s. 99). Konstruowanie tożsamości, piszą autorzy tego tekstu, „nie może [...] być tak stała, jak tożsamość rzeczy i przedmiotów”. Za Anthonym Giddensem twierdzą, że „jest ona tym samym, czego jednostka jest świadoma w wyrażaniu „samoświadomości” [...]. Innymi słowy tożsamość jednostki nie jest po prostu czymś danym jako wynik ciągłości jej działania, ale czymś, co musi być rutynowo wytwarzane i podtrzymywane przez refleksyjnie działającą jednostkę” (Giddens, 2001, s. 75). Ta refleksyjność nad własnym życiem kształtuje zindywidualizowaną podstawę tożsamości człowieka: „Owa racjonalność umożliwia komunikację jednego człowieka z drugim, jest gwarantem spójności przekonań i praktyk, jest istotą teoretycznego zrozumienia, argumentowania, sposobem radzenia sobie z kryzysami, tranzycjami, nieprzewidywalnością i przypadkowością zdarzeń w ponowoczesnym świecie” (SD, s. 104). Autorzy doskonale ukazali, choć tylko w postaci „tropu”, że człowiek, wyposażony w odpowiednie narzędzia, potrafi zadbać „o adekwatny do współczesnego świata kształt swojej tożsamości” (SD, s. 105).

Kolejnym artykułem w tej części „Studiów Dydaktycznych” jest tekst Witolda Wojdyły *Walory wychowawcze myśli społeczno-politycznej Andrzeja Frycza Modrzewskiego. Wybrane aspekty*. Zauważamy, że praca ta doskonale koresponduje z tekstem Alicji Kargulowej i Józefa Kargula. Witold Wojdyło prezentuje w nim postać Andrzeja Frycza Modrzewskiego, który zdobyte na studiach umiejętności wykorzystał w karierze społeczno-politycznej (Wojdyło, Radomski, 2005).

Ostatni w tej części „Studiów Dydaktycznych” artykuł pod tytułem *Praca Dydaktyczno-Wychowawcza z dorosłymi w liceum repolonizującym w Opolu w latach 1947–1950* autorstwa Eleonory Sapii-Drewniak ukazuje czytelnikowi zaangażowanie nauczycieli w pracę dydaktyczną i wychowawczą w procesie reedukacji dorosłych Opolan niemieckojęzycznych w nowej, polskojęzycznej rzeczywistości. Okazało się, że zarówno same narzędzia, jak i motywacja uczniów i nauczycieli jest niewystarczająca i po trzech latach – na co zwraca uwagę autorka tekstu – efektywnej pracy, decydenci z „centrali” postanowili placówkę zlikwidować, nie podejmując nawet wysiłku zrozumienia specyfiki Opolszczyzny.

Trzecia część „Studiów Dydaktycznych” nosi tytuł *System edukacji wobec wyzwań współczesności*. Rozpoczyna go tekst Beaty Przyborowskiej *O potrzebie innowacji w edukacji*, w którym autorka podkreśla znaczenie innowacyjności jako paradygmatu pedagogicznego myślenia i działania. Następnie w tekście Jiří Pavlu *Kreatywność – istotna kompetencja autoedukacyjna* przedstawiona została kategoria kreatywności jako cecha „pomagająca młodym ludziom w stawianiu się twórczym, o szerokim zakresie zainteresowań, która daje możliwość odnajdywania sensu życia w pomaganiu innym ludziom, gdzie ideałem jest osobowość autentyczna i autonomiczna, która umie wykorzystać zdolności autoedukacyjne” (SD, s. 177). Alina Matlakiewicz w artykule *Kluczowe założenia teorii społecznego uczenia się dorosłych Petera Jarvisa* opisuje teorię uczenia się, którą definiuje jako „kombinację procesów, dzięki którym cała osoba – ciało (genetyczne, fizyczne i biologiczne) i umysł (wiedza, umiejętności, postawy, wartości, emocje, wierzenia i przekonania): doświadcza sytuacji społecznej, dostrzegając jej treść, która następnie jest przekształcona kognitywnie, emocjonalnie lub praktycznie (lub poprzez każdą kombinację) i integrowana z indywidualną biografią osoby, wywołując u niej zmianę, bądź sprawiając, że staje się osobą bardziej doświadczoną” (SD, s. 188–189). Autorka uzmysławia czytelnikowi, że niezaprzeczalnym atutem Petra Jarvisa jest postawa ciągle poszukującego, stale weryfikującego swoją koncepcję, co uważam za dużą wartość dodaną tekstu w świecie „centralnych słuszności”, co do jakości i treści uczenia się. Pytanie o to, do-

kład zmierza dydaktyka szkoły wyższej, zadaje Anna Frąckowiak w tekście *Polskie uczelnie w procesie reformy*. Na to pytanie Walentyna Wróblewska – autorka kolejnego artykułu, daje odpowiedź, zwracając uwagę, że „zmiany w dydaktyce powinny odpowiadać wymaganiom współczesnej cywilizacji, gdzie wiele pojęć, procesów dydaktycznych wymaga nowego odczytania, redefinicji, nowego interpretowania, ale z zachowaniem ciągłości i przyznania należytego szacunku dla tradycji dydaktycznej” (SD, s. 201–211). Wyrazem redefiniowania znaczeń tradycji dydaktycznej jest koncepcja badań w działaniu, o których pisze Kinga Majchrzak (SD, s. 213–224). Dzięki działaniom i badaniom tego typu tworzą się np. przestrzenie uczenia się dorosłych w ramach rewitalizacji społecznej (SD, Cyboran, Gierszewski s. 225–237). Autorki tego artykułu dowodzą, że proces rewitalizacji, często w mało przyjaznych przestrzeniach, może stać się czymś nowym i dającym szansę na całościowe uczenie się. Tekst Julii Mianeckiej *Edukacja ustawiczna dorosłych a wymóg współczesnego rynku pracy* jest dopełnieniem myśli autorek poprzedniego artykułu; akcentuje, że ciągły rozwój intelektualny jest najlepszym sposobem na samodzielne planowanie i decydowanie o swoim rozwoju. Rozważania tej części „Studiów Dydaktycznych” zamyka tekst Joanny Leek *Pomiędzy porozumieniem a zrozumieniem. Wyzwania edukacji na rzecz pokoju*, który jest pytaniem o Innego i relacje z innymi.

Czwartą część „Studiów Dydaktycznych” pt. *Proces dydaktyczny: ograniczenia i nowe perspektywy* otwiera artykuł Joanny Madalińskiej-Michalak na temat korepetycji w publicznych liceach ogólnokształcących w Łodzi. Zagadnienie korepetycji kontynuuje w kolejnym artykule Przemysław Ziółkowski. Oba teksty trafnie przedstawiają konieczność debaty na ten temat, ponieważ korepetycje nie mogą być odpowiedzią na problemy szkolnictwa powszechnego. Elżbieta Wieczór w tekście *Proces nabywania przez dzieci kompetencji językowych i komunikacyjnych* podkreśla, że środowisko przedszkolne i szkolne są ważnymi miejscami, w których kształtują się i rozwijają kompetencje komunikacyjne i językowe. Robert Żak przedstawia wykorzystanie technologii internetowych w edukacji dorosłych. Dorosłe osoby (w tym przypadku od 30 do 50 roku życia) przez cykl szkoleniowy w Szkole Wyższej im. Pawła Włodkowica w Płocku w ramach projektu Mazowiecka Akademia Rozwoju Kompetencji testują swoją wiedzę w budowaniu portalu dydaktycznego, nie odstając kompetencjami od młodszego pokolenia.

Piątą część „Studiów Dydaktycznych” obejmuje teksty dotyczące profesjonalizacji nauczycieli i jakości kształcenia. W artykule *Wartość a jakość kształcenia nauczycieli* Alicja Kozubska słusznie stwierdza: „[...] jakość kształcenia nierozzerwalnie wiąże się z wartościami, które są pierwotne w stosunku

do celów wychowania, nadają sens życiu człowieka i wszelkim podejmowanym przez niego działaniom. Spotkanie podmiotów procesu edukacyjnego powinno służyć odkrywaniu, przeżywaniu i osiągnięciu wartości. Dopiero wówczas można mieć nadzieję na to, że człowiek sprosta wyzwaniom współczesności, będzie w stanie przeciwstawić się kryzysom i zagrożeniom” (SD, s. 293). Jedną z odpowiedzi, o jaką wartość względem jakości kształcenia chodzi współcześnie rządzącym, jest artykuł Hanny Solarczyk *Nauczyciel w Polskiej Ramie Kwalifikacji*. Tekst przedstawia pracę nad kompetencjami, w które nauczyciele akademicy chcą wyposażać studentów: „[...] drogą do uświadomienia sobie kompetencji lub ich niedostatku jest wiedza na ten temat oraz refleksyjność, która pozwala dostrzec słabe i mocne strony swoich kompetencji” (SD, s. 410). W kolejnym tekście autorstwa Renaty Góralskiej *W poszukiwaniu istoty nauczycielskich kompetencji* otrzymujemy propozycję modelu kompetencji emocjonalnych nauczyciela, który opiera się na założeniu, że „nauczyciel ponosi odpowiedzialność za tworzenie odpowiedniej atmosfery sprzyjającej zaangażowaniu uczniów. [...] Nauczyciel staje się bardziej świadomy swoich własnych przekonań, myśli i uczuć; bardziej docenia rozwój osobisty. Stając się nauczycielem refleksyjnym” (SD, s. 426–427). W świetle artykułów analizowanego rozdziału należy postawić pytanie, w jakiej kondycji intelektualnej, moralnej jest współczesny nauczyciel wyposażający w kompetencje następnego pokolenia.

Ostatnia część „Studiów Dydaktycznych” zawiera *Recenzje*, które podają ocenie najnowsze osiągnięcia z obszaru dydaktyki, skłaniając do myślenia o tej dyscyplinie naukowej. Znajdujemy w tej części między innymi wnikliwie recenzje dwóch publikacji autorstwa i współautorstwa Profesora Józefa Półturzyckiego: *Niepokój o dydaktykę* i *Muzea biograficzne w procesie edukacji kulturalnej. Ekspozycje Fryderyka Chopina*.

Zamiast zakończenia

Szerokie spektrum rozważań wokół książki jubileuszowej Profesora Józefa Półturzyckiego jest dowodem na możliwość realizowania współcześnie idei całościowego uczenia się, która powstała 400 lat temu za sprawą Jana Amosa Komeńskiego: „Wszyscy już, jak miemam, zgodzimy się ostatecznie między sobą, że powszechne kształcenie umysłów będzie dla świata rzeczą pożyteczną, można to osiągnąć wskazanymi już środkami, znaleziono sposób takiego użycia tych środków” (Komeński, 1973, s. 285).

Przedstawione refleksje dowodzą, że Józef Półturzycki przez swoje wieloletnie działania dydaktyczno-naukowe odkrył i wykształcił grono wspólnych autorów, którzy ukazali, że *Pampaedia* jest i będzie kontynuowana.

Bibliografia

- Borowicz R., Kwieciński Z. (red.) (2008), *Wychowanie w społeczeństwie permanentnego kryzysu*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Giddens A. (2001), *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Komeński J. A. (1956), *Wielka Dydaktyka*, przeł. K. Remerowa, Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław.
- Komeński J. A. (1973), *Pampaedia*, Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, Wydawnictwo PAN, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
- Półturzycki J. (1983), *Wdrażanie do samokształcenia*, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa.
- Półturzycki J. (1999), *Dydaktyka dla nauczycieli*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Półturzycki J. (2014), *Niepokój o dydaktykę*, Wydawnictwo Instytutu Technologii Eksploatacji – Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa–Radom.
- „Studia Dydaktyczne” 2014, t. 26.
- Suchodolski B. (1973), *Wstęp*, [w:] J. A. Komeński, *Pampaedia*, Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, Wydawnictwo PAN, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
- Szafraniec K. (1986), *Anomia – przesilenie tożsamości. Jednostka i społeczeństwo wobec zmiany*, Wydawnictwo UMK, Toruń.
- Szafraniec K. (2012), *Młodzież jako wyłaniający się problem i jako nowa polityczna siła*, [w:] „Nauka” 2012, nr 1.
- Wojdyło W., Radomski G. (2005), *Antologia polskiej myśli politycznej okresu przedrozbiorowego*, Wydawnictwo UMK, Toruń.

